

НИКОЛА ОЖЕГОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
 ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
 БАЊА ЛУКА
 nikola.ozegovic@ff.unibl.org

УДК: 271.2-242-277.2

ПРИМЉЕНО: 12. 9. 2017.

ОДОБРЕНО: 26. 9. 2017.

УЛАЗАК У ХАНАН — ИСТОРИЈСКА И ТЕОЛОШКА ПЕРСПЕКТИВА

Сажетак: У тексту се разматрају основни проблеми у вези са библијском причом о заузимању Ханана од стране Изабраног народа. Предање је разматрано из неколико аспеката да би се реконструисао историјски контекст и сагледало његово теолошко значење. Прво се разматрају различите школе мишљења када је у питању приступ библијском тексту као историјском извору. Затим се пружа библијски приказ уласка Изабраног народа у Ханан. Потом се критички посматрају библијски извјештаји (Књига Исуса Навина и Књига о судијама) и на крају се износе најпознатије теорије које су настојале да објасне најранији период историје Израела. ► *Кључне ријечи:* Ханан, Израел, Освајање, Књига Исуса Навина, Књига о судијама, археологија, историјски контекст.

Најважнији извор сазнања о историјском контексту догађаја описаних у Библији је, без премца, библијска археологија. Заснована од стране америчког учењака Вилијама Ф. Олбрајта (1891–1971), ова грана археологије до данас даје огроман допринос разумијевању друштвене и политичке историје древних цивилизација на простору Леванта али и шире.

Временом су се искристалисале различите школе мишљења када је у питању сагледавање библијског наратива у свјетлости археолошких налаза. Олбрајт је заступао конзервативно становиште, супротстављајући се високом критицизму њемачког библесте Јулијуса Велхаузена (1844–1918).¹ Минималистичка или деконструкционистичка школа сматра да је библијски материјал, који се односи на гвоздено доба, заправо касна компилација настала у персијском или чак хеленистичком раздобљу. Као примјер оваквог мишљења

¹I. Finkelstein, *Digging for the Truth: Archaeology and the Bible*, у: В. В. Schmidt (ppp), *The Quest for the Historical Israel: Debating Archeology and the History of Early Israel*. Invited Lectures Delivered at the Sixth Biennial Colloquium of the International Institute for Secular Humanistic Judaism. Detroit, October 2005, Leiden, Boston 2007, 10.

може да послужи став Филипа Дејвиса, професора емеритуса Универзитета у Шефилду, да су библијски историјски извјештаји добили коначну форму у доба хасмонејске Јудеје II вијека. По њему, библијски аутори били су идеолози у служби елите Храма. Оснивачки мит властитог народа обликовали су тако што су на најистакнутије мјесто ставили Јерусалим, Храм, култ и свештеничку елиту.²

Ипак, показало се да је најадекватнији средњи приступ, подједнако удаљен како од конзервативног тако и од минималистичког. Припадници ове школе прихватају да је велики дио Петокњижја и девтерономистичког предања настао у касном монархистичком раздобљу или у вријеме егзила у Вавилону. Када је у питању најранији, формативни период историје Израела, гдје је археологија готово једини поуздан извор сазнања, сматрају да су предања сачувана у Књизи Исуса Навина и Књизи о судијама израз теолошко-политичких интереса из времена цара Јосије (639–609).³

У овом прегледу покушаћемо да на основу критичког приступа библијском тексту, археолошких података и резултата новије историографије, размотримо главне моменте епизоде Освајања Ханана. Покушаћемо да представимо и алтернативне теорије израелског настањивања Обећане земље.

1. БИБЛИЈСКИ ПРИКАЗ УЛАСКА У ХАНАН

„А све ње царе и земљу њихову узео Исус уједанџи; јер Господ Бој Израиљев војеваше за Израиља“ (ИНав 10, 42). Ово је начин на који Књига Исуса Навина сумира израелско освајање „земље Хананске“. Оно је, дакле, било резултат јединствене војне кампање и имало је провиденцијално исходиште и смисао. Заправо, војна кампања је започела непосредно по Изласку, још за вријеме Мојсија. Бројеви и Поновљени закони доносе извјештаје о побједама над царем аморејским Сионом, царем васанским Огом и царем арадским (Бр 21, 1–3.25–26.33–35, Пнз 2, 24–35; 3, 1–17). Књига Исуса Навина почиње прологом који садржи Божија обећања, али и опомену на вјерност његовом закону. Поглавља 2–12 излажу историју освајања Ханана. Поглавља 13–21 приказују расподјелу освојених подручја међу израелским племенима. Посљедња три закључују сагу о Освајању. Књига се завршава описом смрти Исусове и погребом Јосифових костију које су Израелци донијели из Египта.

Ова библијска књига спада у девтерономистичку традицију. Унутар ње уочљиви су различити литерарни слојеви. Тако поглавља 2–9 и 24 износе традиције везане за Галгал, светилиште Венијаминовог племена. Та предања су у књижевном погледу независна од четири слоја Петокњижја. Прелаз преко

² I. Finkelstein, *Digging for the Truth*, у: B. B. Schmidt (ppp), *The Quest*, 12–13.

³ I. Finkelstein, *Digging for the Truth*, 14–17.

Јордана је у ствари литерарни пандан преласка преко Црвеног мора. Исусу Навину је додијељена улога коју је Мојсије имао приликом Изласка (ИНав 3, 7; 4, 14). Слиједи обнова обрезања (ИНав 5, 2–9) и прослава Пасхе у Галгалу (ИНав 5, 10) као паралела прославе након преласка преко Црвеног мора. Поглавља 10 и 11 описују побједу Израелаца код Гаваона и Мерома против двије коалиције хананских владара што је резултирало заузимањем сјеверног и јужног дијела земље.⁴ Одломак ИНав 13, 1–7 набраја неосвојена подручја. У наставку се наводе мјеста у Трансјорданији која треба да наслиједи Рувимово, Гадово и половина Манасијиног племена. Поглавља 14–20 излажу преостале племенске границе. У поглављу 20 одређују се градови који треба да буду уточишта за убице из нехата. Наредно поглавље доноси попис левитских градова. Поглавље 22 говори о засебном олтару који су подигла племена из Трансјорданије. Посљедње поглавље описује збор у Сихему и склапање вјерског савеза племена.

Неки дијелови Књиге Исуса Навина оригинални су састави њених редактора. То се може рећи за увод (1, 1–9); Равину исповијест (2, 9–11); епизоду на гори Евалу (8, 30–35) која је одраз Пнз 27; композицију поглавља 10 и 11; списак поражених царева из поглавља 12; поглавље 23 које је дублет наредног поглавља.

Прво поглавље Књиге о судијама закључује библијско приповиједање о освајању Ханана. У њему срећемо нешто другачију и, вјероватно, реалнију слику догађаја. Нема јединственог наступања свих племена и нема лаког и брзог („*уједанјуи*“) освајања. Заправо, само су брда у потпуности запосједнута. Друго поглавље (2, 1–5) тумачи непотпуно освајање као Божију казну због идолослужења. Наставак текста (2, 6–9) готово се дословно поклапа са ИНав 24, 28–30 што свједочи о континуитету двије књиге.⁵

2. Библијски наратив у СВЈЕТЛОСТИ АРХЕОЛОШКИХ И ИСТОРИЈСКИХ СВЈЕДОЧАНСТАВА

2. 1. Књига Исуса Навина

Археолошка истраживања, вршена од касних двадесетих до педесетих година прошлог вијека, открила су мноштво података који су доживљавани као потврда библијског наратива о најранијој историји Израела. Докази о бројним градовима уништеним у великим сукобима уклапани су у концепцију о надирућим Израелцима крајем XIII вијека. Овакав начин размишљања заступали су, осим поменутог Олбрајта, и истраживачи Јигаел Јадин (1917–1984) и Ернест Рајт (1909–1974). Овоме се успротивила њемачка библистика. Додатна

⁴ W. J. Harrington O. P, *Uvod u Stari zavjet. Spomen obećanja*, Zagreb 1987, 175.

⁵ W. J. Harrington O. P, *Uvod u Stari zavjet*, 176–179.

археолошка и антрополошка истраживања од шездесетих до осамдесетих година прошлог вијека, дефинитивно су оборила хипотезу Освајања. Данас је општеприхваћено да је већина прича из Књиге Исуса Навина фиктивне природе.⁶

Први помен Израела у историјским изворима налази се на стубу који тријумфално описује побједу египатског владара Мернептаха у либијском рату. Ту се набраја читав низ покорених мјеста и каже се: „Израел је уништен, без сјемена“. На основу овог оскудног податка, мало се тога може закључити. Једино је сигурно да је „Израел“ ознака за етничку групу која се налази на тлу Палестине. Нема никаквих индиција о претходном боравку у Египту или освајачком походу. Овај извор датира се око 1207. године а претпостављено вријеме Освајања требало би да буде између 1230. и 1220. године.⁷ Примјећује се да је права историјска иронија то што први помен Израела говори о томе како је он у потпуности уништен. Заступници тзв. „библијске археологије“ сматрају да се разарања на широком простору Ханана и промјене у култури и демографској слици око 1200. године, могу објаснити једино прихватањем хипотезе Освајања. Позивају се на археолошки потврђене трагове уништења на мјестима попут Асора, Лахиса, Давира, Ветиља, Гезера, Вет Сана и других. Међутим, у вријеме када је изгледало да археолошка ископавања сукцесивно потврђују библијски наратив, дошло је до открића која су нарушила такву слику. Један од таквих случајева био је Јерихон. По ИНав 6, Израелци су данима обилазили овај чврсто утврђени ханански град, носећи Ковчег завјета и трубећи све док се градске зидине нису срушиле. Чудесно заузимање Јерихона једна је од најупечатљивијих епизода Библије. Уједно, то је квинтесенција приче о Освајању. Ипак, археологија је потврдила да на подручју Јерихона нема трагова већег каснобронзаног градског језгра. Јерихонски зидови заправо су припадали ранобронзаном насељу (3500–2200. године). У XIII вијеку подручје није било чак ни насељено, док је раније насеље, из XIV вијека, било мало и сиромашно и, свакако, без зидина. Такође, никакви трагови разарања у претпостављеном времену Освајања нису пронађени.⁸

По паду Јерихона, синови Израелови предвођени Исусом Навином кренули су на запад, према Гају. Град је наводно заузет уз помоћ вјешто изведене засjede. Археолози су идентификовали велику хумку на подручју Кирбет ет Тела, сјевероисточно од Јерусалима, као локалитет древног Гаја. Средином тридесетих година прошлог вијека, француски археолог Жудит Марке-Крос је на овом локалитету открила доказе о ранобронзаном насељу које је уништено

⁶ I. Finkelstein, *Patriarchs, Exodus, Conquest: Fact or Fiction?*, у: B. B. Schmidt (ppp), *The Quest*, 53.

⁷ А. Курт, *Сїари исіок: ог 3000. го 330. іогине њ. н. е, гпуїи їом*, Београд 2004, 445–446; I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed: Archeology's New Vision of Ancient Israel and the Origin of Its Sacred Texts*, New York, 2001, 76.

⁸ А. Курт, *Сїари исіок*, 450–451.

крајем III миленијума. Дакле, у вријеме Освајања Гај је био рушевина већ читав један миленијум. Највјероватније је да се овдје ради о етиолошкој легенди. Закључак приче из Књиге Исуса Навина је да је Гај, по преузимању, претворен у рушевину и да је тако „*до данашњеј дана*“. Име Гај управо и значи „рушевина“.⁹

Према ИНав 11, 10–11, Израелци су након побједе над коалицијом сјеверних царева код Меромског језера, заузели и уништили Асор. Каже се да је Асор био „*лава свим њим царствима*“. Заиста, археологија је потврдила да се радило о највећем хананском граду са преко двадесет хиљада становника.¹⁰ Археолошки налази јасно упућују на то да је Асор уништен у првој половини XIII вијека. Остаци палате и храма показују трагове страховитог пожара. Према Јигаелу Јадину и Амнону Бен-Тору, садашњем истраживачу локалитета, виновници уништења Асора су Израелци. Међутим, већина истраживача не подржава овакав став. Постоје мишљења да је ова прича настала како би се дало објашњење за нестанак Асора.¹¹

Предање садржано у ИНав 9 показује бројне особености у односу на остатак ове књиге. Поглавље говори о томе како су становници Гаваона лукавством успјели да добију гаранције од Исуса Навина и израелских старјешина да неће бити узнемиравани. Легендарни карактер приповијести је очигледан. Кључ за разумијевање ове епизоде јесте ратно законодавство садржано у Пнз 20, 10–18. Наиме, Пнз 20, 11 налаже да уколико град који се нађе на путу Израелцима „*одговори миром и отвори врата*“, цјелокупно његово становништво треба да буде поштеђено и да му се наметне нека врста вазалног положаја. Овај закон односио се само на градове који се налазе ван Ханана, док је за становнике те земље предвиђено потпуно уништење (Пнз 20, 15–18). Ипак, Исус Навин се несвјесно огријешо о стриктне прописе о уништењу Хананаца који одзвањају кроз све библијске списе који се тичу Изласка и Освајања. Аутор није пропустио прилику да упути пријекор Израелцима који „*не уишћаше Госџода шџа ђе рећи*“ (ИНав 9, 14). Примијећено је да је то једино мјесто у Књизи Исуса Навина, гдје је синовима Израела упућена нека критика. Археолошка истраживања на локалитету Ел Циб, сјеверно од Јерусалима, који је идентификован као древни Гаваон, открила су остатке из средњег бронзаног доба и из гвозденог доба, али не и из периода касне бронзе. Исто важи и за остале градове који су припадали Гаваоњанима: Кефиру, Вирот и Киријат-Јарим.¹² Предање о савезу са Гаваоњанима највјероватније је настало крајем раздобља Првог Храма или

⁹ А. Курт, *Сџари исџок*, 449; I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 82.

¹⁰ Л. Стагер, *Сџварање и генџиџеџа: Насџанак древноџ Израџла*, у: М. Д. Куган (прр), Оксфордска историја библијског света, Београд 2006, 151.

¹¹ А. Mazar, *The Patriarchs, Exodus, and Conquest Narratives in Light of Archaeology*, у: B. V. Schmidt (прр), *The Quest*, 63.

¹² I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 82.

почетком раздобља Другог Храма када је тема односа са другим етничким групама на тлу Палестине поново постала актуелна.¹³

ИНав 12 закључује и сумира приказ заузимања Ханана. Ово поглавље доноси попис тридесет једног цара кога су Израелци поразили. Истраживачи су давали разна мишљења о карактеру овог извјештаја. У сваком случају, листа царева западно од Јордана, од Вал-Гада до горе Алака, обухвата цјелокупан обим територије заузете под Исусом Навином. Неки су сматрали да је аутор заправо преузео попис утврђених градова из времена цара Соломона и просто га инкорпорирао у причу о Освајању. Ова претпоставка има бројне недостатке. Други сматрају да је састављач користио постојећа предања о Освајању и насељавању и из њих сакупио локалитете за свој списак.¹⁴ Слика Ханана подијељеног између бројних владара, садржана у ИНав 12, реално одражава политичку конфигурацију овог простора из II миленијума. Аутор није могао видјети тако нешто у вријеме када је састављао библијске извјештаје. То је навело неке истраживаче на мишљење да ИНав 12 ипак почива на неком вјеродостојном извору. Али оно што недостаје свим библијским извјештајима који се односе на II миленијум, јесте било какав помен тристогодишње египатске доминације над Хананом, што их додатно лишава вјеродостојности.¹⁵

Ако је јасно да је прича о Освајању фиктивна, на шта се библијски аутор ослањао када је састављао Књигу Исуса Навина? Указано је на то да се руководио искуствима властите епохе. Такође, користио је постојеће приповијести о војним походима. Постоји бар пет примјера оваквог поступка:

1) Освајање Гаја (ИНав 8) помоћу лукавства вјероватно је одраз епизоде освајања Гаваје (Суд 20). Могуће је да је утицај био обрнут тј. да је приповијест из Књиге Исуса Навина, утицала на обликовање приче о поразу Венијаминовог племена код Гаваје. Већ смо видјели да је повест о освајању Гаја у потпуности неисторијска. Тај град је крајем XIII вијека био ненасељен. Прича је вјероватно етиолошка и имала је за циљ да објасни постојање рушевина на мјесту некадашњег Гаја (данас Кирбет ет Тел).¹⁶

2) Покораване јужног Ханана почиње битком са пет аморејских царева. Истраживачи су уочили да се читава литерарна композиција састоји од три дијела: битка код Гаваона (ИНав 10, 1–15), пет царева сакривених у пећини код Макиде (ИНав 10, 16–27) и заузимање пет градова аморејских (ИНав 10, 29–39). Сматра се да је повезивање поглавља 9 и 10, настало касније.¹⁷ Изгледа да је прича о битки код Гаваона компонована по узору на другу кампању цара

¹³ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy: Archaeological and Historical Aspects of Early Israel*, Jerusalem 1994, 278.

¹⁴ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 275.

¹⁵ A. Mazar, *The Patriarchs, Exodus*, у: B. B. Schmidt (npp), *The Quest*, 64.

¹⁶ A. Mazar, *The Patriarchs, Exodus*, у: B. B. Schmidt (npp), *The Quest*, 61; I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 251.

¹⁷ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 252.

Давида против Филистејаца (2 Сам 5, 22–25; 1 Дн 14, 13–16). Давид је однио прву побједу над Филистејцима у долини Рафајској, сјеверно од Витлејема. Филистејци су напали поново, али их је Давид савладао након ноћне борбе и протјерао „од Гаваје до Гезера“ (2 Сам 5, 25) или „од Гаваона до Гезера“ (1 Дн 14, 16). Тако би опис Исусовог похода и побједи над пет царева аморејских био одраз Давидове друге битке са Филистејцима код Гаваона.

3) Након пораза код Гаваона, пет царева аморејских склонили су се у пећину код Макиде (ИНав 10, 16–27). Могуће је да је овај уметак одраз неког локалног предања, али се такође може претпоставити да одражава детаље Сенахерибовог похода на Јудеју из 701. године.

4) Посљедња књижевна цјелина у приказу освајања јужног Ханана јесте извјештај о паду пет градова (ИНав 10, 29–39). Приказ је схематски и сувопаран. Истраживачи и овдје виде паралелу са Сенахерибовим походом. Аутор је изабрао пет већих градова Јуде који су углавном били покорени у асирском походу из 701. године. Археологија показује да је библијски Давир (данашњи Кирбет Рабуд) заиста страдао крајем VIII вијека.¹⁸

5) Освајање сјеверног Ханана (ИНав 11) подијељено је у двије књижевне цјелине: битка на води Мером (ИНав 11, 1–9) и заузимање Асора и осталих сјеверних градова (ИНав 11, 10–14). Овај поход је у главним цртама приказан као и онај јужни. То је видљиво кроз неколико паралела: опис склапања коалиције хананских владара, божанска гаранција Исусу Навину, одлучујућа побједа у битки и узимање градова. Чак се и опис главне битке на води Мером, структурално и фразеолошки поклапа са описом битке код Гаваона из претходног поглавља књиге. Специфичност ове епизоде, у односу на све друге у вези са Освајањем, јесте божанска наредба Исусу Навину да непријатељским коњима пресијече жиле и да им спали борна кола (ИНав 11, 6). Овако нешто помиње се још једино у вези са Давидовим походом против Адад-Езера, цара Совског (2 Сам 8, 3–4). Постоји неколико елемената који повезују ова два похода: побједа након изненадног напада израелске пјешадије против непријатеља, чији је ослонац била коњица, након чега је успиједило већ споменуто онеспособљавање коња. И овога пута аутор је користио постојеће традиције како би причу о Освајању учинио увјерљивијом.¹⁹

2. 2 Књига о судијама

Књига о судијама у прва два поглавља доноси дио предања о Освајању. Суд 1, 1–18 описује заузимање територије од стране Јудиног племена. У ИНав 15, 1–12 говори се о границама овог племена. Након побједи над Адони-Везеком и

¹⁸ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 254–256.

¹⁹ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 257–259.

освајања Јерусалима, племе је наставило борбу против Хананаца који су били настањени „у јори и на јују и у равни“. Кампања је резултирала заузимањем Хеврона (Киријат-Арва) и Давира (Киријат-Сефер) у брдском предјелу Јудеје, затим Орме у Негеву и Газе, Аскалона и Акарона у равници. Занимљиво је да одмах након констатације садржане у 18. стиху, да су равничарски градови заузети, 19. стих каже да Јуда није успио да заузме равницу јер су њени становници имали „*ивоздена кола*“. При заузимању Сефата, који је накнадно прозван Орма, Јудином племену придружује се Симеоново. Поменуто заузимање Јерусалима је проблематично. Док 8. стих говори о потпуном уништењу града и масовном покољу становништва, 21. каже да Јевусеји никада нису протјерани из Јерусалима. Ако се узме у обзир да се освајање Јерусалима приписује и цару Давиду, ствари се додатно компликују. Ипак, доказано је да је освајање овог града тековина Давидовог доба. Стратешки значај усљед положаја на раскршћу путева и политички потенцијал због близине границе Израела и Јудеје, учинили су Јерусалим метом Давидових похода. Он је брзо постао царски град и заузео најважније мјесто у политичкој интеграцији старих Израелаца.²⁰ Други дио поглавља Суд 1 (стихови 22–26) почиње заузимањем Ветиља од стране Јосифовог племена. Стихови 21 и 27–35 садрже приказ неосвојених локација унутар насеља сјеверних племена.

Намјера аутора Суд 1 била је да покаже како је Јудино племе успјело да освоји територију која му је додијељена а да су сјеверна племена (укључујући и Венијаминово) то пропустила да ураде. Касније, када су племена ојачала, наметнула су данак Хананцима, али их нису успјели протјерати (Суд 1, 28). Временом су Израелци попримили бројне обичаје домаћег становништва и пали у гријех идолатрије. Управо то је довело до Божијих казни у виду потчињавања Израелаца Хананцима. На овај начин нас аутор Суд 1 уводи у основну теолошку поруку цијеле књиге — падање под власт туђинаца резултат је отпадништва од Бога, а ослобођење је незаслужени дар Божије милости. Дакле, уочљива је тенденциозност у корист Јудиног племена. Још је Велхаузен сугерисао да је Суд 1 не само допуна предања из Књиге Исуса Навина, већ можда и алтернативно предање о Освајању. То мишљење имало је доста присталица.²¹

Књижевна структура Суд 1 показује различите елементе. Очигледно је да се првобитно радило о независним епизодама. Дио тог материјала има паралелу са Књигом Исуса Навина. Аутор је сакупио писана или усмена предања која је заједно са материјалом из Књиге Исуса Навина обликовао у неку врсту „апендикса“ — предања о Освајању садржаном у тој књизи. Истовремено, тај додатак послужио је и као увод Књиге о судијама јер је давао контуре теолошке поруке ове књиге. Суд 1 дјелује вјеродостојније од тријумфализма Књиге Исуса Навина. Овдје видимо да заузимање Ханана тече постепено, да

²⁰ А. Курт, *Сџари исџок*, 471.

²¹ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 261.

постоји конфронтација са домаћим становништвом које остаје непокорено. Племена наступају самостално и изостаје моћна фигура надплеменског вође. То је навело истраживаче на претпоставку да се ради о предању које је ближе истини.²²

Већ је било ријечи о заузимању Јерусалима. Вјероватно је сличност имена Адони-Везек које се помиње у Суд 1, 5 и Адониседек из ИНав 10, 1 утицала на то да се овај први идентификује као јерусалимски цар и да се унеколико модификује и допуни прича о заузимању Јерусалима из Књиге Исуса Навина. Освајање Хеврона (Киријат-Арва) и Давира (Киријат Сефер) у Суд 1 разликује се од описа из ИНав 15, 13–19, иако је посљедње предање послужило као предложак састављачу Књиге о судијама. У Суд 1 Јудино племе покреће војну кампању а Халев, коме је предат освојени Хеврон, имплицитно се третира као припадник Јудиног племена. У ИНав 15, 13–14 Халев се не помиње изричито као члан овог племена, док Хеврон прима као награду за вјерност Богу. Такође, унутар Књиге Исуса Навина постоји дублет предања 15, 13–19 садржан у 14, 6–15. Може се закључити да је ИНав 15, 13–19 најстарији извор о освајању Хеврона и Девира, а да су остала предања зависна од њега.²³

Суд 1 помиње и уништење Сефата који је преименован добивши име Орма. Овај локалитет може се идентификовати са великом хумком на подручју данашњег Тел Халифа, у западном дијелу вирсавејске долине (библијски Негев). Ископавања су показала трагове напредног урбаног насеља у касном бронзаном добу које је нестало око 1200. године. Изнад тог слоја уочавају се слојеви насељеног мјеста с почетка гвозденог доба. Рекло би се да Библија вјерно одражава макар оквир стварних догађаја на овом локалитету. Разорење Орме и Девира, који се налази источно, посљедица је пораста броја полуномадских група у јужном Ханану у раном гвозденом добу. У недостатку животних намирница ове групе кренуле су ка сјеверу и сукобиле се са ова два насељена мјеста.²⁴

Суд 1, 16 говори о мирном насељавању синова Кенеја, таста Мојсијевог, на подручју Арада. Најраније насеље на тлу Арада идентификовано је у XI вијеку. За Кенејеве синове каже се да су дошли „из *ирада њалмова*“ што је уобичајено библијско обиљежје Јерихона. Међутим, вјероватно се овдје ради о Тамару који се налази јужно од Мртвог мора, на главном путу из Арабије за Арад. Иначе, Арад је био у блиским везама са Амаликом, доминантним племеном у вирсавејској долини и њиховим центром Тел Масос.

Цјелина у Књизи о судијама која нема ослонац у Књизи Исуса Навина јесте освајање Ветиља од стране Јосифовог племена (Суд 1, 22–26). Може се претпоставити да је ова прича представљала засебно предање прије него што је укључена у библијску цјелину. Осим тога, показује заједничке особине са

²² I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 262.

²³ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 263–264.

²⁴ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 267.

другим библијским „шпијунским причама“, особито са оном о освајању Јерихона уз помоћ блуднице Раве. И овдје имамо домаћег становника који помаже Израелцима да заузму град, а они му заузврат поштеђују породицу. Стих 26 етиолошког је карактера и вјероватно представља додатак компилатора. Говори се о томе како је неименовани човјек, који је помогао синовима Јосифовим да заузму Ветиљ, отишао у „земљу Хетитејску“ и подигао град Луз (што је, по Библији, старије име Ветиља). Археолошки је немогуће прецизно одредити вријеме разарања Ветиља. Такође, није могуће утврдити да ли је разарање настало као посљедица продирања западних Семита или несемитских група које се догађало током XIII вијека. Компилатор је вјероватно унио ову епизоду како би попунио празнине у причи о запосједању Ханана. Подсјетимо да у Књизи Исуса Навина нема приче о паду Ветиља у руке Израелаца, иако је детаљно описано заузимање оближњег Гаја. Постоји још једно изузетно примамљиво објашњење уметања ове епизоде. Наиме, треба имати у виду имплицитно полемички тон Књиге о судијама према сјеверним племенима Израела. Прича о освајању Ветиља би, у том контексту, могла указивати на заузимање мјеста које ће временом постати центар апостасије сјеверног царства и пребивалиште омрзнутог златног телета.

Још једна епизода може се сместити у контекст полемике са сјеверним племенима. То је прича о освајању Лаиса (Суд 18). Очигледно је да се ради о легендарном материјалу који је имао за циљ да извргне руглу Даново племе, његово светилиште и свештенство.²⁵ Приповијест поседује етиолошки карактер. Каже се да су припадници Дановог племена, одлучивши да потраже „наследство њихово и њихови отци“, послали уходе на сјевер, у град Лаис. Уходе су, на путу ка сјеверу, заноћиле у кући Мишиној која се налазила у гори Јефремовој. Затим се, у врло неповољном свјетлу, говори о шест стотина војника који су, пошто су одвели са собом свештеника из Мишине куће и однијели ливени лик и друге идолске реликвије, дошли у Лаис и спалили га, а над становништвом извршили велики покољ. Град је преименован у Дан, често спомињан у Библији као најсјевернија тачка Израела. Војници Дановог племена овдје више личе на разуздане разбојнике. Узели су домаће богове из куће у којој су њихове уходе уживале гостопримство. Поглавље се завршава извјештајем о установљењу идолопоклоничке службе у новоосвојеном граду (Суд 18, 30–31). Кратка биљешка о овом догађају налази се и у ИНав 19, 47 (ту се говори о освајању Лесема а не Лаиса као у Суд 18). Значајно је да ИНав 19, 47 нема тенденциозан карактер попут приче у Суд 18. Примјетно је да је састављач Суд 18 користио биљешку из ИНав 19, 47, комбиновао је са разним библијским „шпијунским причама“ и додао стандардне елементе прича о Освајању, попут оног о потпуном уништењу градова и њиховог становништва. Да бисмо

²⁵ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 269–271.

разумјели сврху састављања ове етиолошке легенде, треба да се осврнемо на 1 Цар 12, 26–30 гдје се говори о Јеровоаму, првом цару сјеверног царства, који је из политичких разлога ријешило да направи два светилишта која би требало да замијене јерусалимски храм. Изградио је два златна телета и поставио их у Ветил и Дан. За свештенике Јеровоам је поставио људе „*од њросѣоѣа народа*“, а не синове Левијеве. Уочљиво је да је аутор 1 Цар 12, 26–30 компоновао причу како би нагласио дисконтинуитет сјеверног царства у односу на аутентичне институције Израела. Истраживачи стога сматрају да је Суд 18 заправо оштра критика ове отпадничке политике сјеверног цара.²⁶

На крају, да поменемо неке перикопе за које је доказано да имају основ у историјској стварности. То су листе неосвојених подручја Ханана (Суд 1, 27–35 и ИНав 13, 2–6). Углавном је ријеч о подручју Вет-Сана, Језраелске долине и приобаља. Археолошка истраживања на многим од ових мјеста, као што су Вет-Сан, Тел Рехов, Мегидон, Дор или Гезер, показала су постојање континуитета хананских градских центара кроз XII и XI вијек што се уклапа са оним о чему говори Библија. Још један такав примјер је Сихем. Овај локалитет смјештен је у средишту племенских територија Манасије и Јефрема. У Сихему су израелска племена по уласку у Обећану земљу, склопила вјерски савез. Прича о Авимелеху (Суд 9) говори да је локално хананско становништво било присутно у Сихему готово до краја периода Судија. И ово предање поклапа се са археолошким свједочанствима.²⁷

3. АЛТЕРНАТИВНЕ ТЕОРИЈЕ

Двадесетих и тридесетих година прошлог вијека, када је Олбрајт са истомишљеницима био готово убијеђен да је пронашао археолошку потврду библијског предања о муњевитом заузимању Ханана, артикулисан је један сасвим другачији приступ формативном периоду израелске историје. Њемачки библиста Албрехт Алт (1883–1956), професор Универзитета у Лајпцигу, био је врло скептичан према извјештајима из *Библије*. Сматрао их је позним легендарним материјалом чија је функција била да уобличи идеологију једне политичке заједнице. Ипак, држао је да Суд 1 можда донекле одражава историјску реалност.

Алт је на својим путовањима по Палестини вршио етнографска испитивања бедуинских заједница које су се кретале по степским подручјима Негева и по Јудејској пустињи. Нарочито га је интересовао однос ових номадских заједница са сеоским насељима Палестине.²⁸ Закључио је да кретања номадских

²⁶ I. Finkelstein / N. Na'aman, *From Nomadism to Monarchy*, 272–273.

²⁷ A. Mazar, *The Patriarchs, Exodus*, у: B. B. Schmidt (ppp), *The Quest*, 64–65.

²⁸ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 329.

сточара прати ритам сезонских климатских промјена. Током кишовитих зима, бедуини су се задржавали даље од насељених подручја, на ивицама пустиње. Крајем кишних периода и исцрпљивањем могућности за испашу, заједно са стадима кретали су према насељеним земљорадничким насеобинама гдје је било могуће пронаћи довољно пашњака. Ту би проводили период љетних врућина. Алт је примијетио да политички услови такође утичу на овај циклус кретања номада.²⁹ Постепено би долазило до трајног настањивања дијелова номадских породица које су се окретале земљорадњи. Номади су постајали све више зависни од ових земљорадничких насеобина јер су им оне доносиле бројне животне намирнице и производе које су иначе били присиљени да купују. Посљедња фаза овог дуготрајног процеса била је стално настањивање и напуштање номадског сточарства. Стока је у новим условима гајена само у околини насеља. У почетку, сматрао је Алт, био је то углавном миран процес. Међутим, временом је расла суревњивост са сусједним сеоским заједницама што је доводило до сукоба око плодних земљишних површина и извора воде.

Овакву слику Алт је ишчитавао из Књиге о судијама. Његова теорија прозвана је теоријом „мирне инфилтрације“. Критичари су истицали спекулативност као главну слабост ове теорије.³⁰

Без обзира на различите приступе раној историји Израела, истраживачи су дуго сматрали да је он био монолитна етничка и религијска заједница која је ушла у Ханан споља, освајањем или „мирном инфилтрацијом“. Насељавање Ханана сматрано је епизодом у вјечитом сукобу блискоисточних номадских сточара и земљорадника. Оваква претпоставка доживјела је озбиљне критике шездесетих и седамдесетих година прошлог вијека. Антрополошким и археолошким испитивањима широм Средњег истока установљено је да у другом миленијуму није постојала јасна и оштра разлика између номадских сточара и стално насељених земљорадника. Доказано је да пустињски предјели нису обиловали номадима као што се наивно претпостављало још од XIX вијека. Тек је припитомљавање камиле, крајем II или чак током I миленијума, омогућило појаву масовнијих номадских групација.

Ово нас уводи у разматрање једне потпуно другачије теорије појаве Израела коју је, почетком шездесетих, предложио амерички библиста Џорџ Менденхал (1916–2016). Ради се о теорији револуционарног „сељачког устанка“. Теорија је полазила од „класног“ погледа на хананско друштво крајем касне бронзе. Умјесто да сукобе унутар Ханана сагледава као посљедицу антагонизма номада и сједилачког становништва, Менденхал је сматрао да су сукоби били резултат друштвених напетости унутар хананских градова-држава. Сеоско становништво је, по њему, било стална пријетња владајућим слојевима.³¹

²⁹ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 330.

³⁰ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 331–332.

³¹ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 334–335.

Један од кључних елемената у овој концепцији су групе зване „Апиру“ одн. „Хабиру“, присутне у писмима из Амарне као припадници маргиналних слојева друштва. Менденхал је сматрао да се они могу лингвистички довести у везу са „Ибри“-Хебрејима Старог завјета.³² Сматрао је да није било значајнијег имигрантског таласа у Палестини крајем касне бронзе, већ да је дошло до друштвено-политичких промјена унутар Ханана изазваних првенствено устанком (или устанцима) потлаченог сеоског становништва. Тако, по њему, писма из Амарне и библијска приповијест говоре о истовјетном процесу. Дакле, Израелци нису ушли у Обећану земљу, они су се у њој појавили као поседица социоекономских преображаја.

Битан елемент теорије о „сељачком устанку“ је Менденхалова чисто спекулативна визија настанка Израелове религије. Вјера у једног, трансцендентног, личног Бога послужила је побуњеним сељачким масама као кохезивна снага и подстицај. Нова религија очито је имала егалитаристички карактер. У почетку је одиграла важну улогу у супротстављању владајућим слојевима, а касније је била основ изградње равноправног друштва.³³ Према овој теорији, могуће је да је нову религију донијела мања група ових побуњеника која је избјегла из Египта што је утицало на касније уобличавање предања о Изласку.³⁴

Теорија револуционарног покрета као начина на који је настао древни Израел имала је доста присталица међу археолозима и библистима. Не треба изгубити из вида да је ова идеја била у складу са преовлађујућим политичким ставовима унутар америчких и европских академских кругова, у вријеме када је настала. Ипак, постојали су и објективни разлози њеног прихватања. Солидно се уклапала у друштвено-политичку слику Ханана у периоду касне бронзе и могла је да објасни опадање градских насеља у равницама и нагло насељавање брдовитих предјела почетком гвозденог доба.³⁵ Затим, нема тешкоћа које проистичу из приказивања Израела као номада који долазе извана. Може се уклопити и у слику разарања која су трајала неколико стотина година на тлу Ханана.³⁶ Ипак, ова теорија била је напуштена истом брзином којом је била и прихваћена. Нови подаци су показали да рано гвоздено доба није први период обиљежен густим насељавањем брдовитих предјела. Исто тако, технолошка „открића“ везана за наводњавање и стварање тераса ради бољег искориштавања земљишта ових крајева, заправо су постојала и много прије појаве старог Израела. Археолошки налази из равничарских крајева такође подривају теорију указујући на то да рурална подручја касне бронзе нису била у могућности да снабдију такав талас насељавања брдских крајева.³⁷ Што

³² А. Курт, *Сџари исџок*, 453.

³³ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 336.

³⁴ А. Курт, *Сџари исџок*, 454.

³⁵ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 338.

³⁶ А. Курт, *Сџари исџок*, 454.

³⁷ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 338.

се тиче дијела теорије који говори о јахвизму и егалитаристичкој страсти коју је надахнуо, и он трпи озбиљне критике. Прије свега, мноштво „егалитарних“ сеоских подручја постојало је изван првобитног Израела. Није могуће да је вјера у Јахвеа надахнула и становнике Едома, Амона и Моава (гдје су идентификована слична насеља) да успоставе једнакост.³⁸

На крају, да размотримо главна кретања у савременој археологији. Оно што је деценијама обиљежавало све напоре археолога у проналажењу трагова древног Израела, јесте прихватање основног оквира приповиједања Књиге Исуса Навина. То је навело истраживаче да копају на локалитетима старих градских центара као што су Јерихон, Ветил, Лакис и Асор. Иако је на овај начин откривено много тога о хананским градовима бронзаног доба, видјели смо да овај метод једноставно ништа не доприноси када је у питању истраживање ране историје Израела.³⁹

Прије касних шездесетих година прошлог вијека, изведен је само један истраживачки подухват који је за објекат истраживања имао чисто староизраелски локалитет. На овај начин средишње области старе израелске државе — висоравни западне Палестине између Језраела и Вирсавеје — у потпуности су остале лишене пажње. Након 1967. и смиривања политичке ситуације, млада генерација археолога је под утицајем савремених трендова у науци почела да на нов начин истражује управо ова средишња подручја библијског Израела.⁴⁰ Предмет истраживања професора и студената била су подручја старих племена Јуде, Венијамина, Јефрема и Манасије. Прикупљане су све доступне информације о насеобинама и природном окружењу од каменог доба до османског периода. Дошло је до револуционарне промјене у проучавању древног Израела. Откривена је густа мрежа сеоских насеља која су настала у распону од неколико генерација. Све је указивало на дубоку социјалну трансформацију која се догодила око 1 200 године. Није било трагова насилног заузимања или инфилтрације јединствене етничке групе. Умјесто тога, уочљива је била „револуција“ у начину живота. У првобитно слабо насељеном подручју, од јудејских брда на југу до брда Самарије на сјеверу, одједном се јавља двије стотине педесет насеља са многоструко већим бројем становника. Треба имати у виду да је ова појава била истовремена са пропашћу хананских градова-држава.

Међутим, на који је начин могуће идентификовати ове заједнице са старим Израелом? Истраживачи мисле да се то може урадити на основу чињенице да је поменуто подручје постојало све до периода монархије. С обзиром на то да библијски и ванбиблијски извори свједоче да се ово становништво сматрало

³⁸ Л. Стагер, *Сиварање игенитијеџа*, у: М. Д. Куган (прр), Оксфордска историја библијског света, Београд 2006, 161.

³⁹ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 105.

⁴⁰ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 106.

Израелцима, нема разлога за сумњу да је исто важило и за њихове претке само неколико генерација раније.⁴¹

Још једно занимљиво археолошко откриће заслужује пажњу. Истраживања на подручју данашњег Јордана показала су да је изглед тамошњих насеља, која су улазила у састав Амона, Моава и Едома, готово идентичан раноизраелским. Поставља се логично питање: с обзиром на то да становништво које је насељавало источну обалу Јордана у раном гвозденим добу, није прихватило израелски идентитет, која је то дистинктивна особина одредила идентитет раног Израела у односу на окружење? Материјална култура прото-Израелаца не може открити ништа о језику, религији, обичајима или начину сахрањивања. Ипак, уочена је једна важна навика везана за исхрану. Наиме, животињске кости ископане на тлу ових раних насеља показују одсуство свиња. Налази костију прије и после релевантног периода указали су на трагове присуства ових животиња али у гвоздено доба, које се поклапа са библијским раздобљем Судија и монархије, док узгајање и исхрана свињама није откривена. Ово не важи за приморски појас настањен Филистејцима као и за простор источно од Јордана.

Пошто се апстинирање од исхране свињским месом, не може објаснити економским или неким сличним разлогом, остаје претпоставка да се ради о једином културном обиљежју становника висоравни западно од Јордана које се за сада може утврдити.⁴² Не може се установити да ли се радило о религијском табуу или о некој врсти етничког обиљежја. Дакле, уздржавање од свињетине потврђено је читавих пола миленијума прије него што су библијски списи са детаљним прописима о чистим и нечистим животињама били састављени.

Последњи, социолошки приступ раној историји Израела који смо описали, преовлађује данас у стручним круговима. Оно што заступници ове теорије нису још увијек успјешно разријешили јесте питање настанка јахвизма.⁴³

4. ЗАКЉУЧАК

Предање о Освајању представља дио тзв. девтерономистичке ревалоризације израелске историје. Ова редакција обухвата укупно седам библијских књига, од Поновљених закона до Друге књиге о царевима. Сматра се да су Поновљени закони заправо теолошки увод и основа ове историјске компилације.⁴⁴ Библисти мисле да је ова редакција настала у VII вијеку.

Много тога указује да је Књига Исуса Навина настала у VII вијеку у Јудеји. То је било доба политичке доминације Новоасирског царства које је унутар

⁴¹ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 107.

⁴² I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 119.

⁴³ А. Курт, *Стари истиок*, 455.

⁴⁴ Џ. Дрејн, *Увођење у Стари завет*, Београд 2003, 98.

својих граница обухватало Вавилон, Урарту, Сирију, Палестину, накратко и Египат. Галилеја је пала у асирске руке у вријеме Тиглат-Паласара III, 734. године а Јудеја је дошла у вазални положај. Израел се безуспјешно побунио против Асираца 722. године што је довело до избјегличког таласа према Јудеји. Бројне економске и друштвене промјене које су Асирци донијели погодиле су ширењу књижевне активности на простору Блиског истока. Та књижевна дјелатност и уопште писменост нису остали ограничени на двор и храм већ су обухватили и шире слојеве.⁴⁵ Ово је значајно за нашу тему јер, по мишљењу већине истраживача, управо у ово доба почело је састављање библијских списа.

Као један од доказа да је Књига Исуса Навина настала за вријеме цара Јосије (639–609) у Јудеји узима се листа градова Јудиног племена из ИНав. 15, 21–62 која одговара границама Јудеје из Јосијиног времена. Такође, ова библијска књига одражава тежње за вјерском реформом као и територијалне претензије овог периода.⁴⁶ С обзиром на то да је Јосија био свједок опадања асирске моћи око 630. године, намјеравао је да на рачун овог царства прошири територију. Тако су Јерихон и Гај, представљени као прве мете Исуса Навина и Израелца након уласка у Ханан, заправо били прве мете Јосијиних територијалних претензија након повлачења Асираца из Самарије. Приказ заузимања области Шефела осврт је на повратак ове плодне области под власт Јудеје који се већ био одиграо. Ово подручје Асирци су освојили неколико деценија раније и додјелили Филистејцима. Прича о заузимању сјевера заправо одражава тежње за будућим освајањем простора на коме је до 722. године постојало сјеверно царство — Израел. У том контексту наглашавање значаја Асора не односи се само на његову улогу из II миленијума већ и на чињеницу да је овај град био најзначајнији центар сјеверног царства, али и важан провинцијски центар након пада под асирску власт. Предање о Гаваоњанима такође је могло бити у функцији политике цара Јосије. Наиме, повлачењем Асираца, на тлу сјевера је остало становништво које је ту доведено путем депортација од стране асирских владара (2 Цар, 17, 24). Прихватање Гаваоњана који су дошли „из земље врло даљне“ могло је бити модел односа према становницима који су изразили наклоност према Јудеји. Са друге стране, инсистирање Исуса Навина на избјегавању било каквих контаката са Хананцима вјероватно представља израз Јосијиних напора да сачува Израелце од мијешања са овим страним етничким групама.

Овакав „политички програм“ цара Јосије био је уклопљен у кохерентну теолошку поруку. Асирско освајање сјевера и стављање Јудеје у вазални положај, према овој теологији, били су резултат запостављања обавеза које су

⁴⁵ В. М. Шнидевинд, *Како је Библија постала књига: Текстуализација древног Израела*, Крагујевац 2011, 111–113.

⁴⁶ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 92.

проистицале из синајског Савеза. Требало је у потпуности слиједити Јахвеа, искоријенити идолопоклонство и тако стећи Божију наклоност. *Књига Исуса Навина* је у том контексту имала парадигматски карактер, говорећи о томе да када изабрани народ истински слиједи Господа, нико и ништа не може да му се супротстави. Божији народ је некада, држећи се синајског законодавства, успио да савлада Хананце и једино тако ће моћи да савлада Асирце — то је била кључна порука Јосијине вјерске реформе изражене у духу девтеронимистичке историјске компилације.⁴⁷

Можемо закључити да је Исус Навин заправо метафорички портрет јудејског цара Јосије, а цјелокупно предање о Освајању у ствари план будућег освајања али уједно и парадигма правог односа изабраног народа са њиховим Богом. Паралелизам Исус Навин–цар Јосија најочљивији је у описима њихове потпуне посвећености Богу и Мојсијевом закону (ИНав 1, 8–9; 2 Цар 23, 25). Примичељно је да су ове паралеле више од уобичајених поређења библијских праведника. Оне садрже подударности у „фразеологији и идеологији“.⁴⁸ Све ово уклопљено је у девтеронимистички теолошки оквир. Француски римокатолички свештеник и библиста Роланд де Во је рекао да Освајање „није свјежовни већ теолошки догађај“.⁴⁹

Можемо закључити да предање о Освајању не треба да се чита као историја, већ као теологија. Наравно, то предање садржи одређене више или мање магловите успомене на стварне историјске догађаје с краја касног бронзаног доба или чак из ранијих периода, али то је готово ирелевантно када се говори о суштини библијске поруке. Освајање, онако како је приказано у *Књизи Исуса Навина* и у неким дијеловима *Књиге о судијама*, *Бројева* и *Поновљених закона*, дио је теолошке реинтерпретације израелског идентитета. То ново самосазнање развијало се од краја VIII вијека да би потпун израз добило у коначној редакцији девтеронимистичког корпуса који обухвата и слику побједоносног Израела предвођеног Исусом Навином.

⁴⁷ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 93–94.

⁴⁸ I. Finkelstein / N. A. Silberman, *The Bible Unearthed*, 95.

⁴⁹ W. J. Harrington O. P. *Uvod u Stari zavjet*, 176.

ENTERING CANAAN, HISTORICAL AND THEOLOGICAL PERSPECTIVE

NIKOLA OŽEGOVIĆ
Faculty of Philosophy
University of Banja Luka
nikola.ozegovic@ff.unibl.org

Summary: The conception of Conquest is part of the so-called Deuteronomistic History (DH). There are many evidences that the Book of Joshua have originated in the seventh century in Judea as the “political program” of Emperor Josiah. The Assyrian conquest of the north and the placing of Judea in the vassal position, according to this tradition, were the result of the neglect of the obligations arising from the Sinai alliance. It was necessary to follow the Lord fully, to eradicate idolatry, and thus to gain God’s favor. In that context, the Book of Joshua had a paradigmatic character, saying that when a chosen people truly follows the Lord, no one can oppose it. Once upon a time, God’s people, adhering to the laws of Sinai, managed to overthrow Hanan, and only in this way they will be able to defeat the Assyrians — this was the key theological message of Josiah’s religious reform, expressed in the spirit of the Deuteronomistic History. Conquest as presented in the Book of Joshua and in some parts of the Book of Judges, Numbers, and Deuteronomy is part of the theological reinterpretation of Israeli identity. We can conclude that Joshua is in fact a metaphorical portrait of Judean King Josiah and that the story about the Conquest of Canaan creates a plan for future conquest but also serves as an example of the right relationship of the chosen people with their God. ► *Key words:* Canaan, Israel, Conquest, Book of Joshua, Book of Judges, archaeology, historical context.